MAİDE
Manisa İlahiyat Dergisi
Manisa Journal of Theology

Çocukluk Döneminde Dua (9 Yaş): Nitel Araştırma ve Bağlamsalcı Tematik Analiz

Prayer in Childhood (Age 9): A Qualitative Study and Contextualist Thematic Analysis

Mustafa Koç
Prof. Dr.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı Eskişehir/Türkiye
mustafa.koc@ogu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1299-7963

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
10 Eylül 2026

Kabul Tarihi / Accepted
14 Eylül 2026

Yayın Tarihi / Published
Ekim 2026

Atıf / Cite
Koç, Mustafa. "Çocukluk Döneminde Dua (9 Yaş): Nitel Araştırma ve Bağlamsalcı Tematik Analiz". *Manisa İlahiyat Dergisi (MAİDE)* 1/1 (2026): 75-102

İntihal / Plagiarism
Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest
Çalışmada herhangi bir kişi veya kurumla çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yapay Zeka Beyanı / AI Statement
Bu çalışmanın hazırlanmasında dil kontrolü / redaksiyoni aşamalarında Yapay Zekâ aracından (ChatGPT-5.5) faydalanılmıştır.

Etik Kurul Beyanı / Ethics Committee Statement
Araştırma insan katılımcılı bir saha çalışmasıdır. Araştırma verileri 2019 yılında, TR Dizin'in 2020 itibarıyla uygulamaya aldığı etik kurul izni ve beyanı ölçütlerinden önce toplanmıştır. Veri toplama sürecinde YÖK'ün bilimsel araştırma ve yayın etiğine ilişkin genel ilkeleri gözetilmiş; çalışma için geriye dönük etik kurul onayı alınmamıştır.

CC BY-NC 4.0 (Attribution-NonCommercial)

Öz

Bu makalenin amacı, dokuz yaşındaki çocukların dua kavramına yükledikleri anlamları ve gündelik dua deneyimlerini gelişimsel, duygusal, ailesel, dinsel, kültürel ve tarihsel bağlamlarında incelemektir. Araştırma, 2019'da Balıkesir'de yürütülmüştür. Çalışma grubu, ölçüt örneklemeyle belirlenen 108 kız ve 95 erkek olmak üzere 203 çocuktan oluşmuştur. Veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan açık uçlu sorulardan oluşan nitel anketle üretilmiş; NVivo 15 programında soru-temelli betimsel çözümleme yapılarak bağlamsalcı tematik analiz tekniği uygulanmıştır. Frekans ve yüzdeler yalnızca betimsel görünürlüğü göstermek amacıyla kullanılmış; kısa, karşıt ve belirsiz yanıtlar korunmuştur. Bulgular 2019 veri kesitiyle sınırlandırılarak 'duanın ilişkisel işlevi ve Allah tasavvuru, dilekten kabule dua deneyimi ve dua dilinin sosyal aktarımı' şeklinde üç çekirdek tema belirlenmiştir. Bulgular; (i) dua anlayışının isteme ve dileme çevresinde yoğunlaşırken iletişim, korunma, şükür ve ibadeti de kapsadığını; (ii) duanın özellikle ev, gece ve uyku çevresinde ortaya çıkan, dinsel ve kamusal mekânlara da yayılan gündelik bir pratik olduğunu; (iii) yalnız ve aileyle dua etmenin birbirini dışlamadığını; (iv) duanın çoğunlukla güven, rahatlama, umut ve mutlulukla ilişkilendirildiğini; (v) Allah'ın duaları duyup karşılık verdiği inancının baskın olmakla birlikte açıklama, kesinlik ve deneyim bakımından farklılaştığını; (vi) dileklerin kişisel ihtiyaçlardan aileye, arkadaşlara, hastalara ve ölen kişilere genişlediğini; (vii) ezberlenmiş dua kalıplarıyla kendiliğinden sözlerin birlikte kullanıldığını; (viii) bedduanın dua dilinin ahlaki sınırlarını görünür kıldığını göstermiştir. Sonuçta dua, yalnızca dinsel görev veya dilek iletme aracı değil; ihtiyaç, duygu, ilişki, ilahî karşılık beklentisi, sosyal aktarım ve ahlaki yönelimi bütünleştiren bağlama duyarlı bir anlamlandırma pratiği olarak ortaya çıkmıştır.
Anahtar Kelimeler: Din psikolojisi, Çocukluk dönemi, Dua deneyimi, Dinsel gelişim, Bağlamsalcı tematik analiz.

Abstract

This article examines the meanings nine-year-old children attribute to prayer and their prayer experiences within developmental, emotional, familial, religious, cultural, and historical contexts. Conducted in Balıkesir in 2019, the study included 203 children (108 girls, 95 boys) selected through criterion sampling. Data were generated through a researcher-developed qualitative questionnaire with open-ended questions and analyzed in NVivo 15 program using question-based descriptive analysis and contextualist thematic analysis technique. Frequencies and percentages were used only descriptively; brief, divergent, and ambiguous responses were retained. Findings were confined to the 2019 data slice and yielded three core themes: prayer's relational function and conception of God, prayer from petition to acceptance, and social transmission of prayer language. Findings showed that: (i) children's understanding of prayer centered on asking and wishing while encompassing communication, protection, gratitude, and worship; (ii) prayer was an everyday practice centered on home, nighttime, and sleep, while extending to religious and public settings; (iii) praying alone and with family were not mutually exclusive; (iv) prayer was associated with security, relief, hope, and happiness; (v) belief that God hears and responds to prayers predominated but varied in explanation, certainty, and experience; (vi) petitions extended from personal needs to family, friends, sick people, and the deceased; (vii) memorized formulas and self-formulated expressions were used together; and (viii) imprecatory prayer made the moral boundaries of prayer language visible. Overall, prayer emerged not merely as a religious duty or means of communicating wishes, but as a context-sensitive meaning-making practice integrating need, emotion, relationship, expectation of divine response, social transmission, and moral orientation.

Keywords: Psychology of religion, Childhood, Prayer experience, Religious development, Contextualist thematic analysis

Giriş

Çocukluk dönemi, dinsel kavramların gündelik ilişkiler, duygusal tepkiler, kişisel deneyimler ve kültürel dil içinde anlamlandırıldığı özgül bir bağlamdır (Koç, 2024). Bu dönemde Allah, dua, ibadet, sevap, günah ve ahiret kavramlarıyla kurulan ilişki; bilişsel yeterliklerin yanı sıra aile, yakın çevre, okul ve somut yaşam olayları içinde biçimlenir (Boyatzis, 2013, 497–512; Hökelekli, 2023; Richert vd., 2022, 127–158). Bu nedenle dokuz yaşındaki çocukların dinsel anlatıları yetişkin teolojisinin küçültülmüş biçimi veya ezberlenmiş ifadelerin basit tekrarı sayılamaz; devralınan repertuvar ihtiyaç, korku, umut ve ilişkiler içinde yeniden düzenlenebilir (Doğan, 2023, 54–60; Köylü, 2004, 137–154).

Dua, bu anlamlandırmanın çocuk dilinde belirginleştiği başlıca dinsel pratiklerden biridir. Dolayısıyla çocuk, dua anlatısında Allah tasavvurunu, kendisi ve başkaları için önemli konuları, yardım beklentisini ve duygularını bir araya getirebilir (Bamford - Lagattuta, 2010, 78–92; Woolley - Phelps, 2001, 139–166). Allah'ın duayı duyması, karşılık vermesi, koruması veya yardım etmesine ilişkin ifadeler de Allah tasavvurunun yalnızca soyut önermelerle değil, ilişkisel eylemler üzerinden incelenmesine olanak tanıyabilir (Kesgin, 2026, 109–126; Yıldız, 2007).

Çocuklukta dua deneyimi, dua etme sıklığına veya ezberlenerek bilinen metinlere indirgenemeyen çok boyutlu ve karmaşık bir alandır. Duanın anlamı ve gerekliliği, zamanı ve mekânı, sosyal bağlamı, duyguları ve yöneldiği kişiler birbirini tamamlayan boyutlardır (Ladd - Spilka, 2013, 293–310; Mountain, 2005, 291–305). Çocukluk dönemindeki dualaların kabul deneyimleri ve Allah'ın duaları duyup karşılık verdiğine ilişkin görüşler beklenti-sonuç yönünü; öğrenilmiş ve kendiliğinden kurulan sözlerle bedduaya ilişkin değerlendirmeler ise sosyal-ahlaki sınırlarını oluşturmaktadır (Long vd., 1967, 101–109; Türk, 2015, 445–471).

Dua sırasında veya kabul edildiği düşünülen bir duanın ardından bildirilen rahatlama, güven, mutluluk, umut ve şükür, duanın öznel işlevine ilişkin anlatısal göstergelerdir (Fox vd., 2017, 188–198; Humphrey vd., 2008, 309–330). Bununla birlikte bu duygular, duanın her çocukta aynı biçimde işleyen bir öz-düzenleme aracı olduğunu veya doğrudan psikolojik iyilik ürettiğini kanıtlamaz (Francis vd., 2018, 30–44; Rew vd., 2004, 245–255). Üzüntü, korku, belirsizlik, duygu bildirmeme, dua etmeme ve karşılık görmediğini düşünme anlatıları bu tür genellemeleri sınırlandırabilmektedir.

Duanın ilişkisel niteliği, yöneldiği kişiler ve sosyal eşlik üzerinden de izlenebilir. Çocuğun kendisi kadar ailesi, arkadaşları, hastalar veya ölen kişiler için dua etmesi, yönelimin benliğin ötesine uzanabildiğine işaret eder (Mehmedoğlu, 2001, 145–152; Shaman vd., 2023; Yapıcı, 2005, 57–93). Duanın hem yalnızken hem de aileyle birlikte edilebilmesi bireysel ve ortak pratiklerin zorunlu karşıtlar olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla aileyle dua etmek kendiliğinden olumlu dinsel aktarım göstergesi, yalnız dua etmek ise içselleştirilmiş dindarlığın kanıtı sayılamaz (Francis - Brown, 1990, 23–34; Francis vd., 2019, 39–52).

Çocukların dua dili, aile ve yakın çevreden devralınan ifadelerle kişisel anlatımın kesişiminde kurulmaktadır. Bu bağlamda anne-babadan öğrenilen sureler, kısa dua kalıpları, şükür ve korunma sözleri ortak bir repertuvar sunabilir (Boyatzis - Janicki, 2003, 252–270; Lesage vd., 2023, 615–630; McLoughlin vd., 2021, 379–397); kendiliğinden dualar ise bu repertuvarın ihtiyaçlara göre yeniden kullanılabildiğini düşündürmektedir. Bunun yanı sıra beddua ise öfke, çatışma ve zarar isteme çevresinde dua dilinin ahlaki sınırını görünür kılmakta;

reddedilmesi, kullanılması veya başkasından işitilmiş söz olarak aktarılması dinsel dil ile ahlaki değerlendirme arasındaki farklı konumları gösterebilmektedir (Doğan - Uçak, 2022, 401–422; Yapıcı, 2005, 57–93).

Çocukların kendi ifadeleriyle kurdukları çok katmanlı dua deneyiminin bütüncül çözümlemesi bu nedenle önem taşımaktadır. Ölçekler, kapalı uçlu sorular ve yetişkinlerce belirlenen dinsel yeterlik ölçütleri belirli eğilimleri karşılaştırmaya imkân verse de çocuğun duayı nasıl tanımladığını, hangi deneyimi dua saydığını ve çelişkili anlamları nasıl birlikte taşıdığını sınırlı ölçüde gösterebilir (Fox vd., 2017, 188–198; Ladd - Spilka, 2013, 293–310). Açık uçlu yazılı yanıtlar, görüşmeler kadar ayrıntılı olmamakla birlikte çok sayıda çocuğun kendi sözcükleriyle kurduğu anlamları ortak bir veri yapısında inceleme olanağı sağlayabilir (Jansen, 2010; Sandelowski, 2000, 334–340).

Türkiye'de çocukluk dönemi dinsel gelişimine ilişkin oluşan literatür birikimine karşın dokuz yaşındaki çocukların dua anlayışını gündelik pratik, duygu, İlahî karşılık, dilek içeriği, ailesel aktarım ve bedduanın ahlaki sınırıyla birlikte inceleme ihtiyacı sürmektedir (Bilgin, 1995, 69–78; Dündar, 2018, 455–480; Taşkın, 2018, 238–272). Müslüman-Türk kültürel bağlamında kullanılan dinsel ifadelerin yetişkinlerle özdeş biçimde anlamlandırıldığı varsayılamayacağı gibi kavramsal geçişler de doğrudan dinsel gelişim eksikliği sayılamaz (Doğan, 2023, 54–60; Öcal, 2004, 59–80). Dua deneyiminin bu bütünlük içinde ele alınması, duayı yalnızca dinsel yükümlülük veya psikolojik işlev olarak değil, ilişkisel, duygusal, toplumsal ve teolojik yaşamı buluşturan bağlama duyarlı bir anlamlandırma pratiği olarak incelemeye imkân verebilir (Brown, 1994; Spilka - Ladd, 2013).

Bu araştırmanın amacı, dokuz yaşındaki çocukların duaya yükledikleri anlamları; gündelik dua pratiklerini; dua duyguları ve kabul deneyimlerini; Allah'ın duaları duyması ve karşılık vermesine ilişkin düşüncelerini; dua ettikleri kişiler, dilek içerikleri ve dua dilinin sosyal aktarımını kendi bağlamlarında çözümlemektir. Bu doğrultuda duanın tanımı; zaman, mekân ve sosyal bağlamları; ihtiyaç ve umutlarla ilişkisi; kabulün ve İlahî eyleyiciliğin anlamlandırılması; aileden ve çevreden öğrenilen dua repertuvarı ile bedduanın deneyimsel-ahlaki konumu incelenmiştir (ayrıca krş. Boyatzis - Janicki, 2003, 252–270; Doğan - Uçak, 2022, 401–422; Koç, 2024).

1. Yöntem

Bu çalışma, ölçüt örnekleme tekniğine dayalı nitel bir alan araştırmasıdır (Baltacı, 2018, 254–255). Araştırma sorularının anlam ve deneyim odaklı yapısına uygun olarak nitel betimleyici yaklaşım benimsenmiş; veriler açık uçlu nitel anketle üretilmiş ve soru-temelli betimsel çözümleme ile bağlamsalcı tematik analiz teknikleri birlikte kullanılmıştır (Patton, 2015; Sandelowski, 2000, 334–340; Jansen, 2010; Lloyd vd., 2025, 366–384; Braun - Clarke, 2006, 77–101; Braun - Clarke, 2019, 589–597). Elde edilen nitel bulgular ise çalışma grubu ve saha bağlamıyla sınırlı anlatı örüntüleri olarak değerlendirilmiş, normatif dinsel doğruluk ölçütleri kullanılmamıştır (Lincoln - Guba, 1985).

1.1. Veri Toplama Aracı

Araştırmacı tarafından hazırlanan nitel anket formunun ilk bölümünde 10 sosyo-demografik madde, ikinci bölümünde ise dua anlayışı ve deneyimine yönelik 20 açık uçlu soru bulunmaktadır. Sosyo-demografik bilgiler, bağlamsal veri olarak kullanılmış; açık uçlu sorular

özgün sıralarıyla uygulanarak bulgularda beş anlam kümesinde düzenlenmiştir. Her soru kendi yanıt kümesi içinde çözümlenmiş, yanıt uzunluğu ve yazım yanlışları değerlendirme ölçütü yapılmamıştır.

1.2. Uygulama ve Verilerin Toplanması

Anket uygulaması, 2019 yılında Balıkesir şehir merkezinde, dokuz yaş ölçütünü karşılayan 108 kız ve 95 erkek olmak üzere 203 çocukla gerçekleştirilmiştir. Form, veli/yasal temsilci onayı ve çocuğun gönüllü katılımıyla araştırmacı gözetiminde yüz yüze ve kâğıt-kalem biçiminde uygulanmış; anonimlik korunmuş ve yönlendirme yapılmamıştır. Boş, kısa ve belirsiz yanıtlar sonradan tamamlatılmamıştır. Verilerin 2019 tarihli olması zamansal sınırı oluşturmakta; bugünün çocuklarını veya dönemsel değişimi temsil etmemektedir (Boyatzis, 2013, 497–512; Richert vd., 2022, 127–158; Elkind, 1970, 35–42; Karaca, 2007; Yavuz, 2012).

1.3. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Veriler, nitel analiz paket programlarından NVivo 15'te düzenlenmiş, analitik kararlar araştırmacı tarafından verilmiştir (Ahmed vd., 2025, 1-6). Bu kapsamda yanıtlar, anlam birimlerine ayrılmış, çocukların dili korunmuş ve benzer kodlar kategori ve alt kategorilerde düzenlenmiştir (Braun vd., 2019, 843–860). İfadeler yetişkin diline veya teolojik doğruluk ölçütlerine göre standartlaştırılmamıştır. Frekanslar, kızlar için n = 108, erkekler için n = 95 ve toplamda N = 203 üzerinden hesaplanmış; çoklu kodlamada yüzdelerin %100'ü aşabileceği kabul edilmiştir. Sayısal dağılımlar betimsel görünürlük amacıyla kullanılmış, farklılıklar gelişimsel ayrım olarak yorumlanmamıştır (Braun - Clarke, 2021, 328–352). Yanıtsız ve belirsiz ifadeler korunmuş, farklı sorulardaki yanıtlar kişi düzeyinde eşleştirilmemiştir. Betimsel sunumda soru alanları tema, kategoriler ise alt tema olarak gösterilmiş; çekirdek temalar sorular arası anlam ilişkileri, tutarlılık ve karşıt örnekler temelinde geliştirilmiştir.

1.4. Çalışma Grubunun Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, dua anlatılarını bağımsız değişkenlerle açıklamak veya genellemek için değil, anlatıların üretildiği gelişimsel, ailesel ve sosyal bağlamı betimlemek amacıyla Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri (*N* = 203)

Sosyo-demografik özellikler	n	%
+Cinsiyet		
Erkek	95	46,8
Kız	108	53,2
+Yaş		
9 yaş	203	100
Sınıf düzeyi		
3. sınıf	196	96,6
4. sınıf	7	3,4
+Hayatın büyük bölümünün geçirildiği yerleşim		

yeri		
Şehir	189	93,1
Kasaba	0	0,0
Köy	14	6,9
+Kardeş sayısı		
Kardeşi yok	22	10,8
1 kardeş	109	53,7
2 kardeş	56	27,6
3 kardeş	9	4,4
4 ve daha fazla kardeş	7	3,5
+Anne ve babanın yaşam durumu		
Annesi ve babası hayatta	200	98,5
Annesi hayatta değil, babası hayatta	0	0,0
Babası hayatta değil, annesi hayatta	3	1,5
Annesi ve babası hayatta değil	0	0,0
+Anne ve babanın medeni durumu (n = 200)		
Evli	191	95,5
Boşanmış	9	4,5
+Günlük bakımı öncelikli olarak üstlenen kişi veya kişiler		
Anne ve baba birlikte	150	73,9
Yalnızca anne	23	11,3
Yalnızca baba	6	3,0
Büyükanne ve/veya büyükbaba	15	7,4
Diğer aile yakınları	6	2,9
Koruyucu aile	1	0,5
Devlet koruması altında kurumsal bakım	1	0,5
Diğer	1	0,5
+Annenin meslek grubu		
Ev hanımı	106	52,2

Öğretmen	29	14,3
Sağlık sektörü	20	9,8
Serbest meslek	18	8,9
İşçi	16	7,9
Memur	9	4,4
Bakıcı	2	1,0
Polis	1	0,5
Gardiyan	1	0,5
Avukat	1	0,5
+Babanın bildirilen meslek grubu		
Serbest meslek/esnaf/iş insanı	56	27,6
Asker/askeriye	29	14,3
İşçi	29	14,3
Öğretmen	22	10,8
Memur	15	7,4
Polis	13	6,4
Mimar/mühendis	8	3,9
Özel sektör	7	3,4
Sağlık sektörü	6	3,0
Çalışmıyor	4	2,0
Veteriner	2	1,0
Avukat/hâkim	2	1,0
Emekli	3	1,5
Diğer	7	3,4
+Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi		
Ortanın üstü	66	32,5
Orta	134	66,0
Ortanın altı	3	1,5
Toplam	203	100

Not. Anne ve babanın medeni durumuna ilişkin dağılımlar, her iki ebeveyni de hayatta olan 200 çocuk üzerinden hesaplanmıştır. Babanın meslek grubu, veli veya yasal temsilci tarafından bildirilen 203 meslek kaydına dayanmaktadır. Diğer dağılımlarda toplam çalışma grubu (*N* = 203) esas alınmıştır.

Çalışma grubu cinsiyet bakımından görece dengelidir; katılımcıların %53,2'si kız, %46,8'i erkek olup tamamı dokuz yaşındadır. Katılımcıların %96,6'sı üçüncü, %3,4'ü dördüncü sınıfa devam etmekte; %93,1'i yaşamının büyük bölümünü şehirde, %6,9'u köyde geçirmiştir. Kardeş sayısında bir kardeşi olanlar %53,7 ile en büyük grubu oluştururken bunu iki kardeşi olanlar (%27,6), kardeşi olmayanlar (%10,8), üç kardeşi olanlar (%4,4) ve dört veya daha fazla kardeşi olanlar (%3,5) izlemektedir. Katılımcıların %98,5'inin anne ve babası hayattadır; her iki ebeveyni hayatta olan 200 çocuk içinde ebeveynlerin %95,5'i evli, %4,5'i boşanmıştır.

Günlük bakımın büyük ölçüde anne ve baba tarafından birlikte üstlenildiği (%73,9); bunu yalnızca anne (%11,3), büyükanne ve/veya büyükbaba (%7,4), yalnızca baba (%3,0) ve diğer aile yakınlarının (%2,9) izlediği görülmektedir. Annelerin meslek dağılımında ev hanımlığı (%52,2), öğretmenlik (%14,3), sağlık sektörü (%9,8), serbest meslek (%8,9) ve işçilik (%7,9) öne çıkarken; babalarda serbest meslek/esnaflık/iş insanlığı (%27,6), askerlik (%14,3), işçilik (%14,3), öğretmenlik (%10,8) ve memurluk (%7,4) başlıca meslek gruplarını oluşturmaktadır. Ailelerin %66,0'sı orta, %32,5'i ortanın üstü, %1,5'i ise ortanın altı sosyo-ekonomik düzeydedir. Analizi yapılan bu profil, bulguları ağırlıkla şehirde yaşamış, ebeveynleri birlikte olan ve orta ya da ortanın üstü sosyo-ekonomik düzeydeki dokuz yaşındaki çocukların oluşturduğu gelişimsel ve ailesel bağlama yerleştirmektedir.

2. Bulgular

Bu bölümde 20 açık uçlu sorudan elde edilen soru-temelli bulgular, özgün soru sırası temel alınarak '(i)-Dua Anlayışı, (ii)-Gündelik Dua Pratikleri, (iii)-Dua Duyguları ve Kabul Deneyimi, (iv)-Dua İçerikleri ile (v)-Dua Dili ve Aktarımı' olmak üzere beş temel ana tema üzerinden analiz edilmiştir. Tablolarda soru alanları ve içerikleri tema, soru-temelli kategoriler ise alt tema başlığı altında frekans ve yüzdelerle gösterilmiştir. Buradaki tema kullanımı betimsel sunum düzeyini ifade etmekte ve izleyen bağlamsalcı tematik analizde oluşturulan çekirdek temalardan ayrılmaktadır. Sayısal dağılımlar ise yalnızca betimsel görünürlük göstergeleri olarak kullanılmış; sorular arası örüntüler izleyen bağlamsalcı tematik analizde incelenmiştir. Bunun yanı sıra çoklu kodlama nedeniyle bazı alt tema toplamları %100'ü aşabilir. Tabloda baskın alt temalar ile analitik açıdan önemli karşıt konumlar sunulmuştur.

2.1. Dua Anlayışı

Çocukların dua anlayışı; duaya yüklenen anlamlar, İlahî karşılığa ilişkin düşünceler ve duanın gerekliliğine yönelik değerlendirmeler üzerinden incelenmiştir. Bu doğrultuda Dua anlamı, İlahî karşılık ve Dua gerekliliği olmak üzere üç tema ile bunlara bağlı başlıca alt temalar Tablo 2'de birlikte sunulmuştur.

Tablo 2. Dua anlayışının anlamsal çerçevesi

Tema	Alt Tema	**Kız n (%)**	**Erkek n (%)**	**Toplam n (%)**
Dua anlamı	İsteme ve dileme	65 (60,2)	46 (48,4)	111 (54,7)
	Söz ve metin	17 (15,7)	18 (18,9)	35 (17,2)
	Allah'la iletişim	15 (13,9)	12 (12,6)	27 (13,3)
	Korunma ve yardım	15 (13,9)	11 (11,6)	26 (12,8)

	Dinsel/olağanüstü özdeşleştirme	11 (10,2)	14 (14,7)	25 (12,3)
	İbadet ve görev	7 (6,5)	12 (12,6)	19 (9,4)
	Başkalarına iyilik dileme	12 (11,1)	5 (5,3)	17 (8,4)
	Şükür ve teşekkür	7 (6,5)	5 (5,3)	12 (5,9)
İlahî karşılık	Genel olumlu onay	87 (80,6)	74 (77,9)	161 (79,3)
	Duyma ve karşılık onayı	7 (6,5)	7 (7,4)	14 (6,9)
	Belirsiz yanıt	2 (1,9)	4 (4,2)	6 (3,0)
	İnanmama	3 (2,8)	1 (1,1)	4 (2,0)
	Duyma, karşılık görmeme	0 (0,0)	2 (2,1)	2 (1,0)
Dua gerekliliği	Gerekli görme	87 (80,6)	65 (68,4)	152 (74,9)
	Gereklilik belirtmeme	5 (4,6)	12 (12,6)	17 (8,4)
	Koşullu gereklilik	6 (5,6)	6 (6,3)	12 (5,9)
	Gerekli görmeme	4 (3,7)	6 (6,3)	10 (4,9)
	Belirsiz gerekçe	41 (38,0)	41 (43,2)	82 (40,4)
	Duygusal iyi oluş	20 (18,5)	12 (12,6)	32 (15,8)
	Korunma ve sağlık	19 (17,6)	11 (11,6)	30 (14,8)
	İstek ve kabul	16 (14,8)	12 (12,6)	28 (13,8)
	Dinsel yükümlülük ve inanç	8 (7,4)	14 (14,7)	22 (10,8)

Tablo 2'de dua anlayışı üç tema çevresinde görünür hâle gelmiştir. Dua anlamı temasında isteme ve dileme en belirgin alt temadır (n = 111; %54,7); bunu söz ve metin (%17,2), Allah'la iletişim (%13,3), korunma ve yardım (%12,8) ile dinsel/olağanüstü özdeşleştirme (%12,3) izlemiştir. İbadet ve görev, başkalarına iyilik dileme ile şükür ve teşekkür daha sınırlı düzeylerde kalmıştır. İlahî karşılık temasında genel olumlu onay baskındır (n = 161; %79,3); buna karşılık belirsiz yanıt, inanmama ve duyma-karşılık görmeme sınırlı karşıt konumlar olarak korunmuştur. Dua gerekliliği temasında gerekli görme baskın konumdur (n = 152; %74,9); ancak gerekçelerin %40,4'ü belirsizdir. Belirli gerekçelerde duygusal iyi oluş (%15,8), korunma ve sağlık (%14,8), istek ve kabul (%13,8) ile dinsel yükümlülük ve inanç (%10,8) öne çıkmıştır. Koşullu gereklilik ve gerekli görmeme, baskın örüntünün homojen olmadığını göstermektedir.

2.2. Gündelik Dua Pratikleri

Bu alt bölümde gündelik dua pratikleri; Dua pratiği, Dua zamanı, Dua mekânı ve Sosyal eşlik olmak üzere dört tema üzerinden incelenmiştir. Bu temalara bağlı başlıca ve analitik olarak ayırt edici alt temalar Tablo 3'te birlikte sunulmuştur.

Tablo 3. Gündelik dua pratiğinin yönelim ve bağlamsal örüntüleri

Tema	Alt Tema	Kız n (%)	Erkek n (%)	Toplam n (%)
Dua pratiği	Dua etme	106 (98,1)	82 (86,3)	188 (92,6)
	Dua etmeme	0 (0,0)	10 (10,5)	10 (4,9)
	Korunma ve sağlık	35 (32,4)	17 (17,9)	52 (25,6)
	Başkalarının iyiliği	20 (18,5)	19 (20,0)	39 (19,2)
	İstek ve kabul	26 (24,1)	12 (12,6)	38 (18,7)
	Duygusal rahatlama	21 (19,4)	12 (12,6)	33 (16,3)
	Dinsel görev ve ibadet	15 (13,9)	14 (14,7)	29 (14,3)
	Belirsiz gerekçe	6 (5,6)	15 (15,8)	21 (10,3)
Dua zamanı	Gece ve uyku	56 (51,9)	40 (42,1)	96 (47,3)
	Düzenli dua	20 (18,5)	14 (14,7)	34 (16,7)
	Dinsel zamanlar	15 (13,9)	18 (18,9)	33 (16,3)
	Gündüz saatleri	13 (12,0)	13 (13,7)	26 (12,8)
	Gerektiğinde dua	9 (8,3)	13 (13,7)	22 (10,8)
	Zorluk ve korku	13 (12,0)	8 (8,4)	21 (10,3)
	Hastalık ve kayıp	12 (11,1)	8 (8,4)	20 (9,9)
Dua mekânı	Ev ve haneler	48 (44,4)	38 (40,0)	86 (42,4)
	Cami ve mescit	19 (17,6)	38 (40,0)	57 (28,1)
	Oda ve yatak	26 (24,1)	15 (15,8)	41 (20,2)
	Her yerde dua	22 (20,4)	19 (20,0)	41 (20,2)
	Mezarlık, cenaze ve türbe	19 (17,6)	10 (10,5)	29 (14,3)
Sosyal eşlik	Yalnız ve aileyle	39 (36,1)	31 (32,6)	70 (34,5)
	Başkalarıyla birlikte dua	25 (23,1)	36 (37,9)	61 (30,0)
	Yalnız dua	41 (38,0)	18 (18,9)	59 (29,1)

Tablo 3'te gündelik dua pratikleri dört tema çevresinde belirginleşmiştir. Dua pratiği temasında dua etme baskın konumdur (n = 188; %92,6); dua etmeme %4,9'da kalmıştır. Gerekçelerde korunma ve sağlık (%25,6), başkalarının iyiliği (%19,2), istek ve kabul (%18,7), duygusal rahatlama (%16,3) ile dinsel görev ve ibadet (%14,3) öne çıkmıştır. Dua zamanı

temasında gece ve uyku baskındır (n = 96; %47,3); düzenli dua (%16,7), dinsel zamanlar (%16,3) ve gündüz saatleri (%12,8) daha sınırlı dağılımlar göstermiştir. Dua mekânı temasında ise ev ve haneler ilk sıradadır (n = 86; %42,4); bunu cami ve mescit (%28,1), oda ve yatak (%20,2), her yerde dua (%20,2) ile mezarlık, cenaze ve türbe (%14,3) izlemiştir. Sosyal eşlik temasında da yalnız ve aileyle dua (%34,5), başkalarıyla birlikte dua (%30,0) ve yalnız dua (%29,1) birbirine yakın dağılımlar göstermiştir.

2.3. Dua Duyguları ve Kabul Deneyimi

Bu alt bölümde dua duyguları ve kabul deneyimi; Dua duyguları, Kabul duygusu, Kabul deneyimi ve Kabul gerekçesi olmak üzere dört tema üzerinden incelenmiştir. Bu temalara bağlı başlıca ve analitik olarak ayırt edici alt temalar Tablo 4'te birlikte sunulmuştur.

Tablo 4. Dua duyguları ve kabul deneyiminin anlam örüntüleri

Tema	Alt Tema	Kız n (%)	Erkek n (%)	Toplam n (%)
Dua duyguları	Genel olumlu his	49 (45,4)	38 (40,0)	87 (42,9)
	Mutluluk ve sevinç	34 (31,5)	22 (23,2)	56 (27,6)
	Huzur ve rahatlama	15 (13,9)	8 (8,4)	23 (11,3)
	Güven ve korunma	7 (6,5)	5 (5,3)	12 (5,9)
	Olumsuz duygular	7 (6,5)	2 (2,1)	9 (4,4)
	Hissetmeme veya hatırlamama	0 (0,0)	3 (3,2)	3 (1,5)
Kabul duygusu	Mutluluk ve iyi his	64 (59,3)	46 (48,4)	110 (54,2)
	Genel olumlu onay	43 (39,8)	46 (48,4)	89 (43,8)
	Belirsiz gerekçe	52 (48,1)	51 (53,7)	103 (50,7)
	İstek ve hedef gerçekleşmesi	32 (29,6)	19 (20,0)	51 (25,1)
	Sağlık, korunma ve iyilik	13 (12,0)	12 (12,6)	25 (12,3)
	Allah'la ilişki	8 (7,4)	9 (9,5)	17 (8,4)
	Dinsel-ahlaki değerler	5 (4,6)	8 (8,4)	13 (6,4)
Kabul deneyimi	Ayrıntısız kabul bildirimi	31 (28,7)	34 (35,8)	65 (32,0)
	Gerçekleşen olay veya sonuç	31 (28,7)	25 (26,3)	56 (27,6)
	Kabul deneyimi yokluğu	19 (17,6)	15 (15,8)	34 (16,7)
	Kabulü belirsiz olay/istek	12 (11,1)	8 (8,4)	20 (9,9)
	Bilmeme, hatırlamama, kararsızlık	7 (6,5)	5 (5,3)	12 (5,9)
Kabul	Ahlaki-dinsel uygunluk	21 (19,4)	17 (17,9)	38 (18,7)

gerekçesi	İçtenlik ve ısrar	14 (13,0)	14 (14,7)	28 (13,8)
	Kabul edilen dua yokluğu	11 (10,2)	14 (14,7)	25 (12,3)
	İyi ve uygun dua	11 (10,2)	13 (13,7)	24 (11,8)
	Kabul nedenini bilmeme	15 (13,9)	8 (8,4)	23 (11,3)
	Allah'ın sevgisi ve yardımı	7 (6,5)	11 (11,6)	18 (8,9)
	Çocuk duasının kabulü	10 (9,3)	6 (6,3)	16 (7,9)

Tablo 4'te dua duyguları ve kabul deneyimi dört tema çevresinde belirginleşmiştir. Dua duyguları temasında genel olumlu his (%42,9), mutluluk ve sevinç (%27,6) ile huzur ve rahatlama (%11,3) öne çıkarken olumsuz duygular ile hissetmeme veya hatırlamama karşıt konumlar olarak korunmuştur. Kabul duygusu temasında mutluluk ve iyi his baskındır (n = 110; %54,2); genel olumlu onay da yaygındır (%43,8). Bunun yanı sıra gerekçelerin %50,7'si belirsiz kalırken istek ve hedef gerçekleşmesi (%25,1), sağlık-korunma-iyilik (%12,3) ve Allah'la ilişki (%8,4) belirginleşmiştir. Kabul deneyimi temasında ayrıntısız kabul bildirimi (%32,0) ile gerçekleşen olay veya sonuç (%27,6) öne çıkmış; kabul deneyimi yokluğu %16,7'de kalmıştır. Kabul gerekçesi temasında ahlaki-dinsel uygunluk (%18,7) ilk sırada yer almış; bunu içtenlik ve ısrar (%13,8) ile iyi ve uygun dua (%11,8) izlemiştir. Kabul edilen dua yokluğu (%12,3) ve kabul nedenini bilmeme (%11,3) ise baskın kabul anlatılarının sınırlarını göstermektedir.

2.4. Dua İçerikleri

Bu alt bölümde dua içerikleri; Dua konuları, Dua edilenler, Benlik dilekleri, Ötekine dilekler ve Öncelikli dilek olmak üzere beş tema üzerinden incelenmiştir. Bu temalara bağlı başlıca ve analitik olarak ayırt edici alt temalar Tablo 5'te birlikte sunulmuştur.

Tablo 5. Dua içeriklerinin yönelim örüntüleri

Tema	Alt Tema	Kız n (%)	Erkek n (%)	Toplam n (%)
Dua konuları	Aile ve yakın çevre	36 (33,3)	29 (30,5)	65 (32,0)
	Sağlık ve iyileşme	34 (31,5)	17 (17,9)	51 (25,1)
	Durumsal tetikleyiciler	34 (31,5)	21 (22,1)	55 (27,1)
	Eğitim ve gelecek	25 (23,1)	12 (12,6)	37 (18,2)
	Kişisel ve maddi istekler	12 (11,1)	17 (17,9)	29 (14,3)
	Mutluluk ve iyilik	13 (12,0)	6 (6,3)	19 (9,4)
Dua edilenler	Aile ve yakınlar	90 (83,3)	77 (81,1)	167 (82,3)
	Kendisi	19 (17,6)	9 (9,5)	28 (13,8)
	Arkadaşlar ve tanıdıklar	15 (13,9)	9 (9,5)	24 (11,8)

	Geniş toplumsal gruplar	9 (8,3)	13 (13,7)	22 (10,8)
	Ölen kişiler ve şehitler	7 (6,5)	7 (7,4)	14 (6,9)
Benlik dilekleri	Sağlık ve yaşam	36 (33,3)	29 (30,5)	65 (32,0)
	Mutluluk ve güzel yaşam	23 (21,3)	19 (20,0)	42 (20,7)
	Başkalarına yönelik dilekler	26 (24,1)	14 (14,7)	40 (19,7)
	Eğitim ve gelecek	21 (19,4)	14 (14,7)	35 (17,2)
	Maddi imkânlar	18 (16,7)	17 (17,9)	35 (17,2)
Ötekine dilekler	Sağlık ve uzun ömür	41 (38,0)	35 (36,8)	76 (37,4)
	Mutluluk ve iyi oluş	47 (43,5)	23 (24,2)	70 (34,5)
	Maddi imkânlar	10 (9,3)	12 (12,6)	22 (10,8)
	Korunma ve güvenlik	8 (7,4)	6 (6,3)	14 (6,9)
	Başkaları için istememe	2 (1,9)	6 (6,3)	8 (3,9)
Öncelikli dilek	Yorumlanabilir dilek	82 (75,9)	75 (78,9)	157 (77,3)
	Dinsel metinle yanıt	11 (10,2)	5 (5,3)	16 (7,9)
	İstek bildirmeme	2 (1,9)	12 (12,6)	14 (6,9)
	Sağlık ve uzun yaşam	26 (24,1)	14 (14,7)	40 (19,7)
	Mutluluk ve güzel yaşam	19 (17,6)	10 (10,5)	29 (14,3)
	Eğitim, meslek ve gelecek	13 (12,0)	10 (10,5)	23 (11,3)
	Maddi istekler	8 (7,4)	14 (14,7)	22 (10,8)
	Aile birlikteliği	12 (11,1)	9 (9,5)	21 (10,3)
	Korunma ve güvenlik	11 (10,2)	9 (9,5)	20 (9,9)

Tablo 5'te dua içerikleri beş tema çevresinde belirginleşmiştir. Dua konuları temasında aile ve yakın çevre (%32,0), sağlık ve iyileşme (%25,1), eğitim ve gelecek (%18,2) ile kişisel ve maddi istekler (%14,3) öne çıkmış; durumsal tetikleyiciler %27,1 düzeyinde görülmüştür. Dua edilenler temasında aile ve yakınlar açık biçimde baskındır (n = 167; %82,3); kendisi (%13,8), arkadaşlar ve tanıdıklar (%11,8), geniş toplumsal gruplar (%10,8) ile ölen kişiler ve şehitler (%6,9) daha sınırlı yönelimlerdir. Benlik dilekleri temasında sağlık ve yaşam (%32,0) ilk sırada yer almış; mutluluk ve güzel yaşam (%20,7), başkalarına yönelik dilekler (%19,7), eğitim ve gelecek (%17,2) ile maddi imkânlar (%17,2) bunu izlemiştir. Ötekine dilekler temasında sağlık ve uzun ömür (%37,4) ile mutluluk ve iyi oluş (%34,5) baskındır. Öncelikli dilek temasında yorumlanabilir dilek bildirme %77,3'e ulaşmış; içeriklerde sağlık ve uzun yaşam (%19,7), mutluluk ve güzel yaşam (%14,3), eğitim-meslek-gelecek (%11,3), maddi istekler (%10,8), aile

birlikteliği (%10,3) ile korunma ve güvenlik (%9,9) öne çıkmıştır. Dinsel metinle yanıt (%7,9) ve istek bildirmeme (%6,9), baskın örüntünün sınırlarını göstermektedir.

2.5. Dua Dili ve Aktarımı

Bu alt bölümde dua dili ve aktarımı; Dua sözleri, Ailesel aktarım, Sosyal repertuvar ve Beddua deneyimi olmak üzere dört tema üzerinden incelenmiştir. Bu temalara bağlı başlıca ve analitik olarak ayırt edici alt temalar Tablo 6'da birlikte sunulmuştur.

Tablo 6. Dua dilinin sosyal aktarımı ve ahlaki sınırları

Tema	Alt Tema	Kız n (%)	Erkek n (%)	Toplam n (%)
Dua sözleri	Allah'a doğrudan hitap	60 (55,6)	36 (37,9)	96 (47,3)
	Rica ve kabul kalıpları	26 (24,1)	21 (22,1)	47 (23,2)
	Yakınlara ve canlılara iyilik	32 (29,6)	13 (13,7)	45 (22,2)
	Ezber dinsel ifadeler	22 (20,4)	19 (20,0)	41 (20,2)
	Korunma ve güvenlik	16 (14,8)	9 (9,5)	25 (12,3)
	Sağlık ve şifa	12 (11,1)	9 (9,5)	21 (10,3)
	Genel/dolaylı açıklama	21 (19,4)	24 (25,3)	45 (22,2)
	Bilmeme veya yanıtsızlık	3 (2,8)	12 (12,6)	15 (7,4)
Ailesel aktarım	Anne/babadan öğrenme	73 (67,6)	62 (65,3)	135 (66,5)
	Anne/babadan öğrenmeme	21 (19,4)	28 (29,5)	49 (24,1)
	Başka kaynaktan öğrenme	10 (9,3)	2 (2,1)	12 (5,9)
	Sübhaneke	39 (36,1)	25 (26,3)	64 (31,5)
	Diğer dinsel ifadeler	21 (19,4)	14 (14,7)	35 (17,2)
	Belirtilmeyen, unutulan dua	17 (15,7)	15 (15,8)	32 (15,8)
	Fatiha/Elham	17 (15,7)	12 (12,6)	29 (14,3)
Sosyal repertuvar	Belirli dinsel içerik	65 (60,2)	44 (46,3)	109 (53,7)
	Çevrede dua duymama	25 (23,1)	31 (32,6)	56 (27,6)
	İçeriği açıklamama	11 (10,2)	9 (9,5)	20 (9,9)
	Bilmeme veya hatırlamama	3 (2,8)	9 (9,5)	12 (5,9)

	Sübhaneke	29 (26,9)	14 (14,7)	43 (21,2)
	Diğer dinsel ifadeler	21 (19,4)	13 (13,7)	34 (16,7)
	Fatiha/Elham	23 (21,3)	8 (8,4)	31 (15,3)
Beddua deneyimi	Beddua etmeme	85 (78,7)	70 (73,7)	155 (76,4)
	Beddua etme	16 (14,8)	19 (20,0)	35 (17,2)
	Bedduayı reddetme	14 (13,0)	8 (8,4)	22 (10,8)
	Bağlamı açıklamama	7 (6,5)	10 (10,5)	17 (8,4)
	Kızgınlık ve çatışma	7 (6,5)	4 (4,2)	11 (5,4)
	Belirsiz zarar bildirimi	2 (1,9)	3 (3,2)	5 (2,5)

Tablo 6'da dua dili ve aktarımı dört tema çevresinde belirginleşmiştir. Dua sözleri temasında Allah'a doğrudan hitap en görünür alt temadır (n = 96; %47,3); bunu rica ve kabul kalıpları (%23,2), yakınlara ve canlılara iyilik dileme (%22,2) ve ezber dinsel ifadeler (%20,2) izlemiştir. Ailesel aktarım temasında anne/babadan öğrenme baskındır (n = 135; %66,5); Sübhaneke (%31,5), diğer dinsel ifadeler (%17,2), unutulan dua (%15,8) ve Fatiha/Elham (%14,3) başlıca içeriklerdir. Sosyal repertuvar temasında ise belirli dinsel içerik bildirenler %53,7 iken çevrede dua duymama %27,6'dır; Sübhaneke (%21,2), diğer dinsel ifadeler (%16,7) ve Fatiha/Elham (%15,3) başlıca içeriklerdir. Beddua deneyimi temasında da beddua etmeme baskındır (n = 155; %76,4); beddua etme %17,2'de kalmıştır. Bedduayı reddetme (%10,8), bağlamı açıklamama (%8,4) ile kızgınlık ve çatışma (%5,4), bedduanın dua dili içindeki deneyimsel ve ahlaki sınırlarını görünür kılmıştır.

3. Bağlamsalcı Tematik Analiz

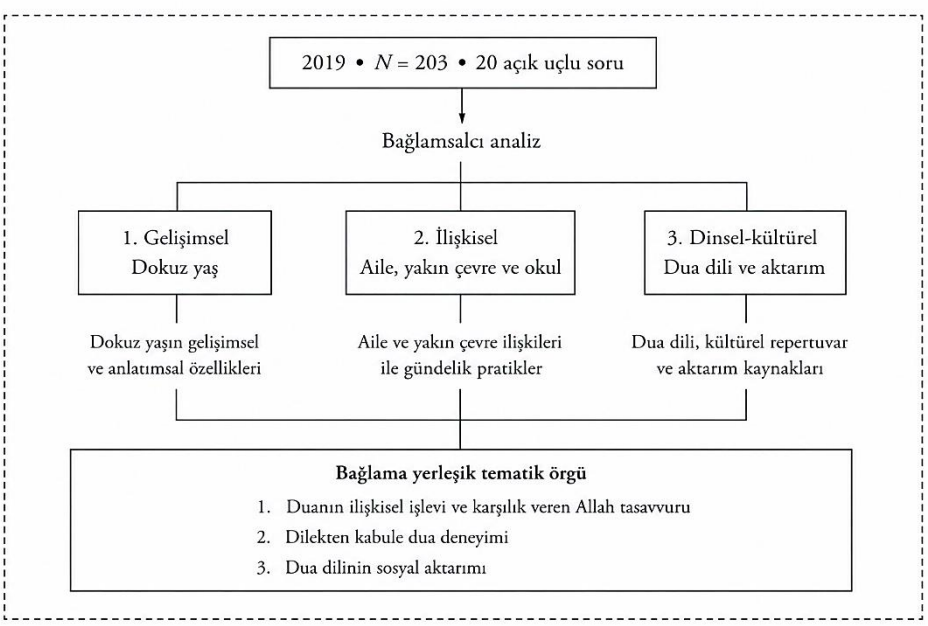
Bu bölümde, yirmi açık uçlu sorudan elde edilen kod ve kategoriler yeniden sıralanmamış; sorular arasında kesişen anlam ilişkileri üst düzey tematik örüntüler olarak çözümlenip yorumlanmıştır. Temalar, frekanslara indirgenmeden tekrarlar, ayrışmalar, karşıt örnekler ve belirsizlikler birlikte değerlendirilerek oluşturulmuştur (bkz. Braun - Clarke, 2006, 77–101; Braun - Clarke, 2021, 328–352).

Bu nitel araştırmaya ilişkin 'Duanın İlişkisel İşlevi ve Karşılık Veren Allah Tasavvuru; Dilekten Kabule Dua Deneyimi; Dua Dilinin Sosyal Aktarımı' olmak üzere üç çekirdek tema belirlenmiştir. Bu temalar ilişkisel yönelim, kabul beklentisi, ailesel-sosyal aktarım ve ahlaki sınırları kapsamaktadır. Yanıtlar kişisel deneyim, aile ilişkileri, gündelik pratikler, dinsel dil repertuvarı ve gelişimsel bağlamın kesişiminde değerlendirilmiş; kısa ve belirsiz ifadeler sınırları göstermek üzere korunmuştur (Braun - Clarke, 2019, 589–597).

(a)-Tarihsel Kesit ve Yorumlayıcı Değer: Verilerin 2019'da toplanmış olması, bulguların bugünün çocukluğunu temsil eden zamansız göstergeler değil, belirli tarihsel ve sosyo-kültürel bağlama yerleşmiş anlatılar olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Balıkesir'de yaşayan 203 dokuz yaşındaki çocuğun yanıtları bu çalışma grubundaki dua anlamlarını göstermekte; veri toplama tarihi yorum sınırlarını belirlemektedir (ayrıca bkz. Richert vd., 2022, 127–158; Nyhof - Johnson, 2017, 60–75).

Şekil 1'de gelişimsel, ilişkisel ve dinsel-kültürel bağlamlar nedensel değişkenler değil, analitik merceklerdir. Dolayısıyla Şekil 1'de gösterilen tek zamanlı ve 2019 tarihli veri kesitine dayalı analiz yapısı, zamansal karşılaştırmaya, evrene genellemeye veya değişim çıkarımına izin vermemektedir. Dönemler arası süreklilik ya da dönüşüm, karşılaştırılabilir yeni veri kesitlerini gerektirmekte; mevcut veri yalnızca sınırlı bir tarihsel profil sunmaktadır.

Şekil 1. Kesitsel nitel bulguların bağlamsalcı tematik analiz çerçevesi

(b)-Çekirdek Tema-I: Duanın İlişkisel İşlevi ve Allah Tasavvuru: Dua, çocukların anlatılarında duyulma ve karşılık görme beklentisi taşıyan ilişkisel bir dinsel pratik olarak belirginleşmektedir. İsteme, konuşma, yardım, korunma ve teşekkür anlatılarında Allah, ihtiyacın yöneltildiği İlahî muhataptır (Ladd - Spilka, 2013, 293–310; Hayta, 2006, 29–63). Karşılık verilmediğini düşünen veya duyma ile karşılığı ayıran yanıtlar ise tek biçimli Allah tasavvuru yorumunu sınırlandırabilmektedir (Yıldız, 2007; Öcal, 2004, 59–80).

(i)-Duygusal Güvenlik ve Öz-Düzenleme: İyi hissetme, mutluluk, huzur, rahatlama, güven ve İlahî yakınlık, duanın öznel bir güvenlik alanı olarak kurulabildiğine işaret etmektedir (Mountain, 2005, 291–305; Bilgin, 1995, 69–78). Bu bağlamda algılanan korunma, çocuğun kendisini duyulan ve korunan biri olarak konumlandırmasıyla ilişkilidir (Park, 2005, 707–729; Pargament, 1997).

Korku, kötü rüya, hastalık ve tehlike, denetlenemeyen durumların Allah'a yöneltilen talepler biçiminde sözleştirilebildiğini göstermektedir (Spilka - Ladd, 2013; Brown, 1994). Yakınlara yönelik korunma ve iyileşme duaları güvenlik beklentisinin benliğin ötesine uzandığını göstermektedir (Langford, 2015, 178–190; Rew vd., 2004, 245–255). Karşıt duygular ise evrensel rahatlama yorumunu sınırlar; öz-düzenleme ölçülmüş sonuç değil, ilişkisel-duygusal anlam alanıdır.

(ii)-Gündelik Dua Pratikleri: Dua, gece ve uyku öncesi başta olmak üzere farklı zaman ve ihtiyaç bağlamlarıyla ilişkilendirilmiştir (Mountain, 2005, 291–305; Türk, 2015, 445–471). Bunun yanı sıra düzenli ve durumsal dua biçimlerinin birlikte bulunması pratiğin farklılaştığını göstermektedir (Francis vd., 2019, 39–52; Yapıcı, 2005, 57–93).

Ev merkez olmakla birlikte dinsel, eğitsel ve kamusal alanlar kapsamı genişletmektedir. Mekânsal esneklik dinsel-kültürel uygunluk sınırlarıyla birlikte kurulabilmektedir (Karacoşkun, 2005, 101–124; Francis - Brown, 1990, 23–34). Bireysel ve ortak dua da birbirini dışlamamaktadır (Francis vd., 2019, 39–52; Türk, 2015, 445–471). Bu bağlamda cinsiyete göre dağılımlar yalnızca betimseldir.

(iii)-Duyulma ve Karşılık İnancı: Allah'ın duaları duyup karşılık verdiğine ilişkin olumlu yanıtların ağırlığı, bütün çocuklarda ayrıntılı teolojik açıklama bulunduğunu göstermemektedir (Kesgin, 2026, 109–126; Öcal, 2004, 59–80). Dolayısıyla bu yaş çocuklarında Allah'ın nasıl duyduğu veya karşılığın nasıl algılandığı konusunda ortaklaşmış ayrıntılı bir anlayıştan söz edilemez (Nyhof - Johnson, 2017, 60–75; Richert vd., 2022, 127–158).

Açıklayıcı anlatılarda dua, belirli sonuçlarla karşılandığı düşünülen psiko-teolojik bir iletişim biçimidir (Woolley - Phelps, 2001, 139–166; Bamford - Lagattuta, 2010, 78–92). Bu sonuçların İlahî karşılık olarak yorumlanması nesnel nedensellik iddiası değildir. Karşıt ve kararsız yanıtlar baskın örüntünün sınırlarını oluşturmuştur. Bu bağlamda duyulma inancı, karşılık beklentisi ve gerçekleşen olayın kabul olarak yorumlanması ilişkili fakat özdeş olmayan deneyim düzeyleridir (Yıldız, 2007; Kesgin, 2026, 109–126).

(c)-Çekirdek Tema-II: Dilekten Kabule Dua Deneyimi: Bu çekirdek tema, dua deneyimini ihtiyacın fark edilmesi, dileğin sözleştirilmesi, sonucun beklenmesi ve gerçekleşen olayın İlahî kabul olarak yorumlanması arasındaki anlam hattıyla açıklamaktadır. Sağlık, korunma, aile birlikteliği, başarı, maddi istekler ve başkalarının iyiliğine uzanan bu hat doğrusal ve garantili değildir; kabul iyilik, içtenlik, uygunluk, İlahî sevgi ve yardım, İlahî irade ve kişisel çaba gibi farklı gerekçelerle açıklanmış; kabul nedenini bilmeme ve kabul deneyiminin bulunmaması da örüntünün sınırlarını oluşturmuştur (Ladd - Spilka, 2013, 293–310; Taşkın, 2018, 238–272). Tema, sonuç beklentisi, dileğin benlikten başkalarına genişlemesi ve gerçekleşen olayların İlahî eyleyicilik üzerinden anlamlandırılması biçimindeki üç bağlantılı örüntüde çözümlenmiştir.

(i)-İhtiyaç ve Umut Ekseninde Sonuç Beklentisi: Sağlık, korunma, aile birlikteliği, akademik başarı ve maddi istekler, ihtiyacın Allah'a yöneltilen ve sonucu beklenen talebe dönüşebildiğini göstermektedir (Shaman vd., 2023; Yapıcı, 2005, 57–93). Dolayısıyla bu içerikler, yetişkin bakışıyla hiyerarşikleştirilmemiş; bedensel güvenlik, ilişkisel süreklilik, başarı ve sahiplik çocuğun yaşam dünyasındaki anlamlı beklentiler olarak değerlendirilmiştir (Bilgin, 1995, 69–78; Langford, 2015, 178–190).

Kabul deneyimi bulunmayan, sonucu bilmeyen veya isteği henüz gerçekleşmeyen çocuklarda da umut anlatıları görülebilmiştir. Bu nedenle dua, dış dünyayı doğrudan denetleme aracı olarak değil, ihtiyaç ve belirsizliği ifade etme, sonuç bekleme ve umudu sürdürme biçimi olarak yorumlanmıştır (Spilka - Ladd, 2013; Park, 2005, 707–729; Pargament, 1997).

(ii)-Benlikten Ötekine Dilek Yönelimi: Benliğe ve başkalarına yönelen dilekler kesin sınırlarla ayrılmamıştır. Benliğe ilişkin yanıtlarda aile ve yakınların sağlığı, mutluluğu ve birlikteliğinin de istenmesi, kişisel iyilik hâlinin ilişkisel çevreyle birlikte kurulduğunu göstermektedir (Humphrey vd., 2008, 309–330; Mehmedoğlu, 2001, 145–152). Aile ve akrabalar merkezde olmakla birlikte arkadaşlar, öğretmenler, komşular, hastalar ve ölen kişiler de dilek alanına girmiş; kişisel isteklerle başkalarının iyiliğinin aynı anlatılarda birleşmesi bencillik-özgecilik karşıtlığına indirgenemeyen çok odaklı bir yapı oluşturmuştur (Yapıcı, 2005, 57–93; Langford, 2015, 178–190).

Hastalar, yoksullar, hayvanlar ve geniş toplumsal gruplara yönelik dilekler daha sınırlı bir iyilik alanı oluştururken bazı kişilerin dışarıda bırakılması ötekine yönelimin sınırsız olmadığını göstermektedir (Zammit vd., 2025). Cinsiyet dağılımları yalnızca betimsel görünürlük farklılıklarıdır; temel örüntü kişisel ve ilişkisel ihtiyaçların aynı dua anlatılarında iç içe geçmesidir.

(iii)-İlahî Eyleyicilik ve Kabul Atıfları: İyileşme, korunma, başarı, maddi isteğin gerçekleşmesi ve ilişkisel değişim gibi olaylar Allah'ın duyması, ihtiyacı bilmesi ve yardım etmesi üzerinden İlahî karşılık olarak anlamlandırılmıştır. Bunlar nesnel nedensellik açıklamaları değil, gerçekleşen sonuçlara yüklenen öznel dinsel anlamlardır (Woolley - Phelps, 2001, 139–166; Yıldız, 2007).

Kabulün açıklanmasında ahlaki-dinsel uygunluk, karşılıklılık, içtenlik ve güçlü isteme; Allah'ın sevgisi ve yardımıyla birlikte görünür olmuş, çocuk olmanın özel bir kabul konumu sağlayabildiğini belirten anlatılar da yer almıştır (Shaman vd., 2023; Kesgin, 2026, 109–126). İlahî irade, nasip ve kısmet ise kabulün bütünüyle çocuğun isteğine veya ahlaki yeterliğine bağlanmadığını göstermektedir. Kişisel çabayla Allah'ın yardımını birleştiren sınırlı yanıtlar insan çabasının reddini değil, kabul açıklamalarında İlahî eyleyiciliğin daha görünür olduğunu göstermektedir. Böylece ahlaki karşılıklılık, içtenlik, İlahî sevgi, irade ve bilinemezlik birlikte yer almakta; eyleyicilik mekanik bir dilek-gerçekleşme düzenine indirgenmemektedir (Bamford - Lagattuta, 2010, 78–92; Nyhof - Johnson, 2017, 60–75).

(d)-Çekirdek Tema-III: Dua Dilinin Sosyal Aktarımı: Bu çekirdek tema, dua dilinin aile, yakın çevre ve dinsel öğrenme ortamlarında karşılaşılan sözlerle biçimlendiğini; öğrenilmiş kalıpların kişisel ihtiyaçlarla yeniden kullanıldığını göstermektedir. Dua ve sure adları, kısa dinsel ifadeler, Allah'a hitaplar ve iyilik dileklerinden oluşan repertuvar; dinsel-ahlaki içselleştirme, ailesel-sosyal aktarım ve bedduanın ahlaki sınırı üzerinden çözümlenmiştir.

(i)-Dinsel İçselleştirme ve Ahlaki Yönelim: Dinsel içselleştirme, ölçülmüş psikolojik düzey veya tamamlanmış gelişimsel kazanım değil, dinsel söz ve normların dua anlatılarında kullanılma biçimi olarak ele alınmıştır. Çocuklarla din dili ve ritüel katılım üzerine yapılan çalışmalar, bu işlevsel tanıma yalnızca sınırlı kavramsal eşlik sağlamaktadır (Hull, 1991; Mathiassen - Nielsen, 2023). Görev, sorumluluk, şükür, sevap ve iyilik anlatıları, duanın bazı çocuklarda yalnızca ihtiyaç anında başvurulan pratik değil, Allah'la ilişkinin dinsel-ahlaki gereği olarak da anlamlandırıldığını göstermektedir.

Olumlu benlik değerlendirmeleriyle dua ve kabul arasında kurulan psiko-teolojik ilişkiler, dinsel ölçütlerin gündelik anlamlandırmaya katılabildiğini göstermektedir. Bununla birlikte veriler sistematik bir ahlaki muhakeme modeli ortaya koymamaktadır. Gerekçesiz gereklilik

bildirimleri ile dua, namaz, Kur'an ve sureler arasındaki kavramsal geçişler de içselleştirmenin bütün yanıtlarda aynı açıklıkta olmadığını göstermektedir. İçselleştirme bu nedenle yetişkin teolojisine göre yeterlik değil; görev, şükür, sevap, iyilik ve İlahî karşılık anlamlarının çocukların anlatım repertuvarında farklı açıklık düzeylerinde yer almasıdır.

(ii)-Ailesel Aktarım ve Dua Repertuvarı: Dua öğrenme anlatılarında anne ve baba başlıca kaynaklar olarak görünürken büyükanne, kardeş ve diğer yakınlarla öğretmen ve Kur'an kursu daha geniş öğrenme çevresine işaret etmektedir. Aile dinselliği ile ebeveyn–çocuk ilişkisine odaklanan çalışmalar da dua repertuvarının kaynağını doğrudan açıklamamakla birlikte, üretildiği ilişkisel çevre için sınırlı bir çerçeve sunmaktadır (Pearce - Axinn, 1998, 810–828; Stearns - McKinney, 2019, 704–710).

Sübhaneke ile farklı dua, sure ve dinsel ifadelerin birlikte bildirilmesi repertuvarın çeşitliliğini göstermektedir. Yazılı yanıtlar aktarım kanallarının sırasını veya ağırlığını belirlemeye elverişli olmadığından, benzerlik tekil bir kaynağın kanıtı sayılmamıştır. Bu temkinli yorum kuşaklar arası dinsel aktarım çalışmalarıyla uyumludur; ancak bu çalışmalar dua repertuvarına özgü doğrudan bir aktarım mekanizması ortaya koymamaktadır (Bengtson vd., 2009, 325–345; Zammit - Taylor, 2026, 438–460). Dua öğrenmek ile metni eksiksiz hatırlamak da özdeş değildir; ayrıca dua, sure, Kur'an ve ezan arasındaki geçişler de ilişkili dinsel bileşenlerin birlikte anılabildiğini göstermektedir (Papen, 2018, 119–134).

Aktarılan repertuvar kapalı değildir; ezberlenmiş ifadeler kişisel dileklerle aynı dua dilinde birleşebilmektedir. Anadilde dua deneyimine ilişkin çalışma, kişisel dua dilini değerlendirmede yalnızca farklı yaş ve örneklem bağlamından sınırlı bir karşılaştırma zemini sunmaktadır (Aydınbaş, 2019, 35–44). Dua öğrenmediğini, çevresinde dua duymadığını veya ifadeleri hatırlamadığını belirten yanıtlar ise sosyal aktarımın bütün çocuklarda aynı açıklıkta olmadığını göstermesi bakımından oldukça dikkat çekici bir ayrıntıdır.

(iii)-Dua Dili ve Bedduanın Ahlaki Sınırı: Dua dili sağlık, korunma, mutluluk, yardım ve iyilik çevresinde kurulurken beddua zarar veya cezalandırmaya yönelen kullanım olarak ayrışmıştır. Bu ayrım, sözün Allah'a yöneltilmesinden çok istenen sonucun ahlaki niteliğine dayanmaktadır.

Beddua etmediğini veya zarar dilemediğini belirtenlerin baskınlığı iyilik yönelimini görünür kılmakla birlikte, beddua etmeme bütün çocuklarda içselleştirilmiş ahlaki tutumun göstergesi sayılmamıştır. Bedduayı yanlış olduğu için reddetmek ile yalnızca böyle bir deneyimin bulunmadığını belirtmek ayrı analitik konumlardır. Dolayısıyla beddua deneyimleri daha çok kızgınlık, incinme ve kişiler arası çatışmayla ilişkilendirilmiştir.

Olumsuz konumlandırılan kişi veya gruplara yönelen beddualar zarar dileğinin hedefin kötü görülmesiyle gerekçelendirilebildiğini; belirsiz yanıtlar ise ahlaki sınırın bütün çocuklarda aynı açıklıkta kurulmadığını göstermektedir. Genel örüntüde iyilik ve korunma olumlu alanı, zarar ve cezalandırma bedduanın sınırını oluşturmaktadır. Bu veri-temelli ayrım, dua öğretiminde sözün içeriği ile amacını birlikte ele alan genel pedagojik çerçeveyle ilişkilendirilebilir (Tosun, 2000, 1–15). Beddua sıklığı ve gerekçeleri yabancı literatürle doğrulanmamış, yalnızca bu veri kümesi içinde yorumlanmıştır.

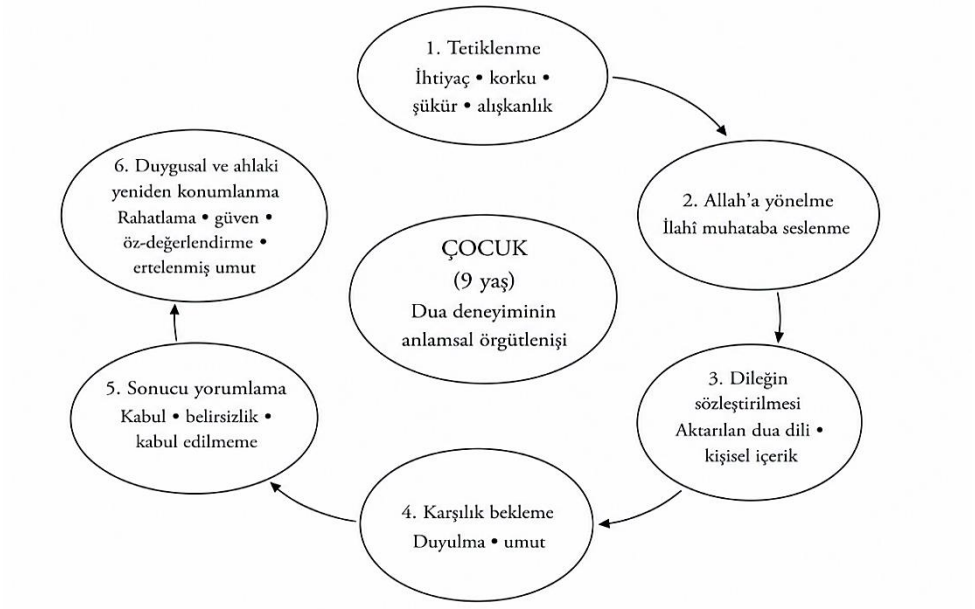
(e)-Dua Deneyiminin Anlamsal Örgütlenişi: Üç çekirdek tema birlikte değerlendirildiğinde dua deneyimi; ihtiyacın fark edilmesi, Allah'a yönelme, dileğin sözleştirilmesi, karşılık

bekleme ve sonucun yorumlanması arasındaki bağlantılarla örgütlenmektedir. Bu yapı sabit bir aşamalar dizisi değil "tetiklenme–yönelme–sözleştirme–karşılık bekleme–sonucu yorumlama–duygusal ve ahlaki yeniden konumlanma" biçiminde veri setinde yinelenen anlam ilişkilerinden oluşturulmuş analitik bir akıştır.

Tetiklenme; korku, hastalık, sınav ve maddi ihtiyaç kadar şükür, mutluluk, dinsel görev ve gündelik alışkanlığı da kapsamaktadır. Yönelme ve sözleştirmede bu içerikler Allah'a hitap edilen taleplere dönüşmekte; öğrenilmiş kalıplarla kişisel ifadelerin birlikte kullanılması aktarılan repertuvar ile öznel ihtiyacın kesişimini göstermektedir. Karşılık bekleme, Allah'ın duayı işittiği inancıyla; sonucu yorumlama ise gerçekleşen veya gerçekleşmeyen durumlara yüklenen dinsel, duygusal ve ahlaki anlamlarla ilişkilidir.

Aile ve yakın çevreye yönelen dileklerle ailenin dua dilinin öğrenildiği başlıca kaynaklardan biri olması, örgütlenişin sosyal boyutunu görünür kılmaktadır. Böylece bireysel ihtiyaç ile ilişkisel iyilik kesin sınırlarla ayrılmamaktadır.

Şekil 2. Çocukların (9 yaş) dua deneyimlerinin anlamsal örgütlenişi

Not. Oklar, tekil çocukların zorunlu olarak izlediği sabit bir aşamalar dizisini değil, veri seti boyunca tekrarlanan anlam ilişkilerinin analitik örgütlenişini göstermektedir.

Şekil 2'deki örgütleniş, duayı ihtiyaçları ifade etme, Allah'la ilişki kurma, karşılık bekleme ve sonucu anlamlandırmayla ilişkili bir deneyim alanı olarak göstermektedir. Dua etmeme, İlahî karşılığa inanmama, duygu bildirmeme veya kabul deneyimi yaşamama gibi karşıt konumlar ise bunun bütün çocuklara atfedilebilecek kapalı bir gelişim modeli değil, bağlama duyarlı bir anlam haritası olduğunu göstermektedir.

(f)-Dua Deneyiminin Psiko-Sosyo-Teolojik Anatomisi: Anlamsal örgütleniş deneyim içindeki bağlantıları, psiko-sosyo-teolojik anatomi ise bu bağlantıların psikolojik, sosyal ve teolojik

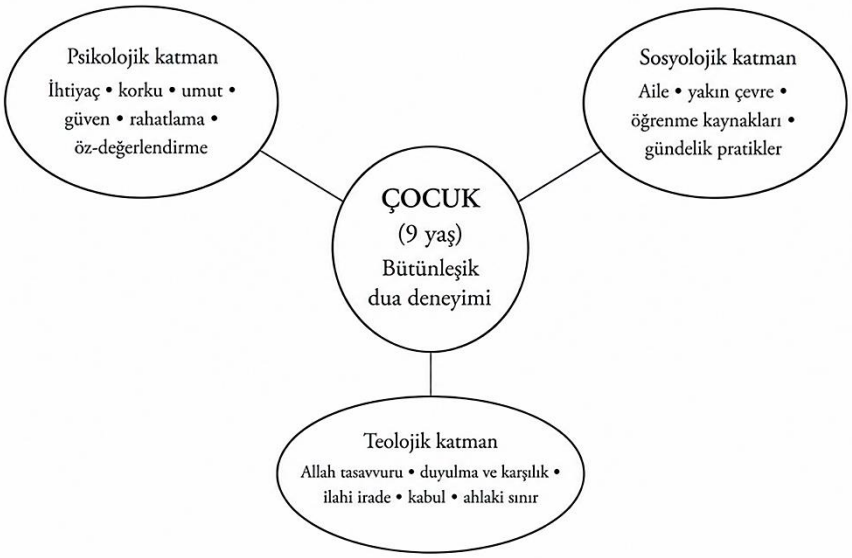
çözümleme katmanlarını görünür kılmaktadır. Buradaki katmanlar ise birbirinden bağımsız değildir; ihtiyaç ve duygular sosyal çevrede edinilen dua diliyle ifade edilmekte ve Allah'ın duayı işittiği ve karşılık verebildiği inancı içinde anlamlandırılmaktadır.

Psikolojik katmanda dua ihtiyaç, korku, umut, güven ve rahatlama çevresinde belirginleşmekte; belirsizliği ortadan kaldıran bir mekanizmadan çok belirsizlik karşısındaki ifade ve bekleyiş biçimi olarak görünmektedir. Bu görünüm, dinin stres ve belirsizlik karşısında anlamlandırma ve başa çıkma çerçevesi olarak işleyebileceğini ileri süren yaklaşımlarla, yaş ve veri türü farklılığı gözetilerek sınırlı düzeyde ilişkilendirilebilir (Park, 2005, 707–729; Pargament, 1997). Olumlu ve karşıt duygu bildirimlerinin birlikte bulunması örüntünün bütün dokuz yaş çocuklarında aynı biçimde kurulmadığını göstermektedir. Kabul ve sonuç beklentileri de bazı anlatılarda çocuğun kendisini ve Allah'la ilişkisini değerlendirdiği öznel bir referans alanıdır. Veriler psikolojik iyi oluş üzerindeki nesnel etkiyi ölçmemekte; yalnızca bildirilen anlamları göstermektedir. Dua ile ruh sağlığı ve dinsel başa çıkma arasındaki ilişkiyi kavramsal düzeyde tartışan yaklaşım bu yoruma sınırlı bir çerçeve sunmaktadır (Koç, 2005, 11–32). Dolayısıyla buradan klinik veya nedensel bir sonuç çıkarılmamıştır.

Sosyal katmanın merkezinde aile bulunmaktadır. Aile üyeleri hem dua edilen başlıca kişiler hem de dua sözlerinin öğrenildiği temel kaynaklardır. Aile içi dinsel iletişim ile ebeveyn söyleminin görünmeyen dinsel varlıklara ilişkin inançların oluşumundaki rolünü inceleyen çalışmalar, doğrudan aktarım kanıtı sunmamakla birlikte dua repertuvarının kurulduğu ilişkisel çevreyi yorumlamaya yardımcı sınırlı bir çerçeve sağlamaktadır (Boyatzis - Janicki, 2003, 252–270; McLoughlin vd., 2021, 379–397). Akraba, arkadaş, öğretmen ve diğer toplumsal çevrelerle cami, Kur'an kursu, okul ve mezarlık sosyal alanı genişletmektedir. Dinsel inanç ve davranışların sosyal öğrenimi ile gelişim-kültür etkileşimine odaklanan çalışmalar bu çoklu çevre görünümüne kavramsal eşlik sağlamakta, ancak belirli dua sözlerinin hangi kanaldan edinildiğini kanıtlamamaktadır (Lesage vd., 2023, 615–630; Richert vd., 2022, 127–158).

Teolojik katmanda Allah, duanın yöneldiği, çocuğu işittiği, ihtiyacını bildiği ve karşılık verebildiği düşünülen metafizik düzeydeki İlahî muhataptır. Çocukların dua inançları ile ilişkisel Allah tasavvuruna odaklanan çalışmalar, bu örüntüyü farklı yaş ve örneklem bağlamlarından sınırlı biçimde karşılaştırmaya imkân vermektedir (bkz. Woolley - Phelps, 2001, 139–166; Hayta, 2006, 29–63). İlahî sevgi ve yardım ilişkisel anlamı; iyilik, sevap ve doğru davranış ahlaki karşılıklılığı; irade, nasip ve bilinemezlik ise kabulün zorunlu sonuç olarak kurulamayacağını görünür kılmaktadır. Dua-beddua ayrımı bu katmanın ahlaki sınırını oluştururken dua, namaz, Kur'an ve sureler arasındaki kavramsal geçişler çocukların teolojik dilinin yetişkin kategorileriyle bütünüyle örtüşmediğini göstermektedir. Dokuz yaş çocuklarının Allah tasavvurunu ve dinsel kavramlarını yetişkin kategorileri üzerinden değerlendirmeye yöneltilen eleştiriler bu analitik ihtiyatla örtüşmektedir (Doğan, 2023, 54–60; Kesgin, 2026, 109–126).

Şekil 3. Çocukların (9 yaş) dua deneyimlerinin psiko-sosyo-teolojik anatomisi

Not. Katmanlar, bağımsız veya nedensel değişkenleri değil, çocukların dua anlatılarında eş zamanlı ve karşılıklı ilişkiler içinde birleşen çözümleme düzeylerini göstermektedir.

Yukarıda Şekil 3'teki bütünleşik yapı, psikolojik anlamların, sosyal ilişkilerin ve teolojik kabullerin aynı dua anlatısında birleşebildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu anatomi değişmez bir gelişim modeli veya aşama dizisi değil, kesitsel verinin bağlamsalcı tematik çözümleme çerçevesidir.

(g)-Tematik Örüntülerin Bağlamsalcı Sentezi: Üç çekirdek tema, duayı yalnızca dinsel isteme biçimi olarak değil; ihtiyaç, duygu, ilişki ve ahlaki değerlendirmenin Allah'a yöneltilen hitap çevresinde örgütlendiği çok katmanlı bir anlam pratiği olarak ortaya koymaktadır. Duanın İlişkisel İşlevi ve Allah Tasavvuru ilişkisel muhataplığı; Dilekten Kabule Dua Deneyimi beklenti ve umudu; Dua Dilinin Sosyal Aktarımı ise dilsel repertuvar ile ahlaki sınırları görünür kılmaktadır. Bu bağlamda temalar bağımsız değil, aynı deneyim alanında kesişen örüntülerdir.

Korunma ve güven arayışı İlahî karşılık beklentisiyle, öğrenilen dua sözleri ise kişisel ve başkalarına yönelik dileklerle birleşmektedir. Anne-baba–çocuk dinsel iletişimi ile dinsel inanç ve uygulamaların sosyal öğrenimine ilişkin çalışmalar, repertuvar ile öznel anlamlandırma arasındaki ilişkinin tek yönlü aktarım olarak değerlendirilmemesi için sınırlı bir çerçeve sunmaktadır (Boyatzis - Janicki, 2003, 252–270; Lesage vd., 2023, 615–630). Bu nedenle dua, yalnızca içsel duyguya veya ezberlenmiş sözlerin tekrarına indirgenemez.

Dua etmeme, İlahî karşılığı reddetme, duygu bildirmeme, kabul deneyimini bilememe veya aileden dua öğrenmeme gibi konumlar deneyimin homojen olmadığını göstermektedir. Çocuklukta din ve maneviyatın gelişimsel, ailesel ve kültürel bağlarla birlikte değerlendirilmesi, gözlenen farklılıkların evrensel ve doğrusal gelişim aşamalarına

dönüştürülmesini sınırlandırmaktadır (Boyatzis, 2013, 497–512; Richert vd., 2022, 127–158). Bulguların 2019 tarihli veri kesitine dayanması da örüntülerin güncel çocukluğa doğrudan taşınmasına izin vermemektedir. Dolayısıyla bağlamsalcı tematik sentez, duayı sabit bir çocukluk özelliği olarak değil, belirli tarihsel bağlamda duygusal ihtiyaç, ilişkisel yönelim, dinsel anlam ve sosyal dilin kesişiminde kurulan çoğul ve bağlama duyarlı bir anlamlandırma alanı olarak ortaya koymaktadır.

Sonuç

Bu araştırmada, dokuz yaşındaki 203 çocuğun dua deneyimi, 2019 yılında uygulanan 20 açık uçlu soruya verilen yazılı yanıtlar üzerinden soru-temelli betimsel çözümleme ve bağlamsalcı tematik analizle incelenmiştir. Analiz sonucunda dua deneyiminin Duanın İlişkisel İşlevi ve Allah Tasavvuru, Dilekten Kabule Dua Deneyimi ve Dua Dilinin Sosyal Aktarımı olmak üzere üç çekirdek tema çevresinde örgütlendiği belirlenmiştir. Bulgular, duanın yalnızca dinsel yükümlülük veya belirli sözlerin tekrarı değil; ihtiyaç, duygu, ilişki, beklenti ve ahlaki değerlendirmeyi buluşturan çok katmanlı bir anlamlandırma pratiği olduğunu göstermiştir.

Dokuz yaş çocuklarının dua anlayışında Allah'tan isteme ve dilekte bulunma, belirgin olmakla birlikte Allah'la konuşma, korunma ve yardım isteme, şükretme, başkaları için iyilik dileme, ibadet etme ve dinsel görev anlamları da görünür olmuştur. Dua özellikle gece ve uyku öncesi, korku, hastalık ve korunma ihtiyacıyla ilişkilendirilmiş; güven, rahatlama, mutluluk, huzur ve İlahî yakınlık anlatılarıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Bireysel ve aileyle dua etme biçimleri ile ev merkezli pratiklerin dinsel ve kamusal mekânlarla birlikte bulunması, dua deneyiminin tek bir sosyal veya mekânsal örüntüye indirgenemediğini göstermiştir. Allah'ın duaları duyup karşılık verdiği düşüncesi baskın olmakla birlikte karşılık görmeme, kararsızlık ve inanmama gibi konumların korunması deneyimin homojen olmadığını ortaya koymuştur.

Dilekler sağlık, korunma, aile üyelerinin iyiliği, başarı ve maddi istekler çevresinde çeşitlenmiş; kişisel ihtiyaçlarla başkalarına yönelik yönelimler aynı dua alanında birleşmiştir. Kabul edildiği düşünülen sonuçlar sevinç, güven ve şükürle; kabul gerekçeleri ise ahlaki iyilik, içtenlik, dileğin uygunluğu, İlahî sevgi, yardım ve iradeyle ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte gerçekleşmeyen veya sonucu bilinmeyen dualar, dilek ile kabulün anlatılarda mekanik bir ilişki olarak kurulmadığını göstermiştir.

Dua dili, aile ve yakın sosyal çevrede edinilen repertuvarla kişisel anlatımın kesişiminde kurulmuştur. Ezberlenmiş dua ve surelerle kendiliğinden oluşturulan ifadelerin birlikte kullanılması, sosyal aktarımın tek yönlü ve eksiksiz olmadığını göstermektedir. Bunun yanı sıra beddua ise zarar dileme ve reddetme konumları üzerinden dua dilinin ahlaki sınırlarını görünür kılmıştır.

Nitel bulgular, tek yaş grubuna (9 yaş), belirli bir yer ve döneme, yazılı açık uçlu yanıtlara dayanmaktadır. Bu nedenle frekanslar psikolojik önem veya çocuk nüfusundaki yaygınlık göstergesi değildir; nedensel, tanısal veya bütün çocuklara genellenebilir sonuçlar çıkarılamaz. Verilerin 2019 tarihli kesite ait olması da güncel çocukluk hakkında doğrudan çıkarımı sınırlandırmaktadır. Bu araştırmanın din psikolojisi literatürüne olan temel katkısı ise çocukluk döneminde (9 yaş) dua deneyimini psikolojik, sosyal ve teolojik anlam katmanlarının kesişiminde bağlama duyarlı, çoğul ve ilişkisel bir yapı olarak ortaya koymasıdır.

Kaynakça

Ahmed, Sirwan Khalid vd. "Using thematic analysis in qualitative research". Journal of Medicine, Surgery, and Public Health 6 (2025), 1-6. https://doi.org/10.1016/j.glmedi.2025.100198

Aydınbaş, Esra. "Ankara ili 5 yaş grubu çocuklarda anadilde dua deneyimi ile sosyal davranış ilişkisi üzerine bir inceleme". Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 10/2 (2019), 35-44. https://doi.org/10.33537/sobild.2019.10.2.4

Baltacı, Ali. "Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme". Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 7/1 (2018), 231-274. https://izlik.org/JA98FN96XR

Bamford, Christi – Lagattuta, Kristin Hansen. "A new look at children's understanding of mind and emotion: The case of prayer". Developmental Psychology 46/1 (2010), 78-92. https://doi.org/10.1037/a0016694

Bengtson, Vern L. vd. "A longitudinal study of the intergenerational transmission of religion". International Sociology 24/3 (2009), 325-345. https://doi.org/10.1177/0268580909102911

Bilgin, Beyza. "Çocuklarımızın duyguları ve duaları". Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi 2 (1995), 69-78.

Boyatzis, Chris J. – Janicki, Denise L. "Parent-child communication about religion: Survey and diary data on unilateral transmission and bi-directional reciprocity styles". Review of Religious Research 44/3 (2003), 252-270. https://doi.org/10.2307/3512386

Boyatzis, Chris J. "The nature and functions of religion and spirituality in children". APA handbook of psychology, religion, and spirituality-1: Context, theory, and research. ed. Kenneth I. Pargament vd. 497-512. Washington: American Psychological Association, 2013. https://doi.org/10.1037/14045-027

Braun, Virginia – Clarke, Victoria. "One size fits all? What counts as quality practice in (reflexive) thematic analysis?". Qualitative Research in Psychology 18/3 (2021), 328-352. https://doi.org/10.1080/14780887.2020.1769238

Braun, Virginia – Clarke, Victoria. "Reflecting on reflexive thematic analysis". Qualitative Research in Sport, Exercise and Health 11/4 (2019), 589-597. https://doi.org/10.1080/2159676X.2019.1628806

Braun, Virginia – Clarke, Victoria. "Using thematic analysis in psychology". Qualitative Research in Psychology 3/2 (2006), 77-101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Braun, Virginia vd. "Thematic analysis". Handbook of research methods in health social sciences. ed. P. Liamputtong. 843-860. Singapore: Springer, 2019.

Brown, Laurence Binet. The human side of prayer: The psychology of praying. Birmingham: Religious Education Press, 1994.

Doğan, Recai – Uçak, Habibe Erva. "Erken çocukluk döneminde ailede din (ahlak ve değerler) eğitimi". İslâmî Araştırmalar 33/2 (2022), 401-422.

Doğan, Rümeysa Nur. "God and child: Children's God concept and deadlock of cognitive stage theories". İlahiyat Tetkikleri Dergisi 59/1 (2023), 54-60. https://doi.org/10.5152/ilted.2023.22194

Dündar, Mahmut. "Farklı yaş gruplarında dua ve din eğitimi". Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9/20 (2018), 455-480. https://izlik.org/JA75CR83XY

Elkind, David. "The origins of religion in the child". Review of Religious Research 12/1 (1970), 35-42. https://doi.org/10.2307/3510932

Fox, Jesse vd. "The nature and function of meditation and prayer in childhood and adolescence". Journal of Child and Adolescent Counseling 3/3 (2017), 188-198. https://doi.org/10.1080/23727810.2017.1341797

Francis, Leslie J. – Brown, Laurence B. "The predisposition to pray: A study of the social influence on the predisposition to pray among eleven-year-old children in England". Journal of Empirical Theology 3/2 (1990), 23-34.

Francis, Leslie J. vd. "Factors shaping prayer frequency among 9- to 11-year-olds". Greek Journal of Religious Education 2/1 (2019), 39-52. https://doi.org/10.30457/30420193

Francis, Leslie J. vd. "Modelling the effect of worship attendance and personal prayer on spiritual well-being among 9- to 11-year-old students attending Anglican church schools in Wales". International Journal of Children's Spirituality 23/1 (2018), 30-44. https://doi.org/10.1080/1364436X.2017.1419938

Hayta, Akif. "Anneden Allah'a: Bağlanma teorisi ve İslâm'da Allah tasavvuru". Değerler Eğitimi Dergisi 4/12 (2006), 29-63. https://izlik.org/JA39RX58NH

Hökelekli, Hayati. Çocuk, genç, aile psikolojisi ve din. İstanbul: DEM Yayınları, 2023.

Hull, John M. God-talk with young children: Notes for parents and teachers. Philadelphia: Trinity Press International, 1991.

Humphrey, Natalie vd. "Understanding prayer among African American children: Preliminary themes". Journal of Black Psychology 34/3 (2008), 309-330. https://doi.org/10.1177/0095798408319885

Jansen, Harrie. "The logic of qualitative survey research and its position in the field of social research methods". Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research 11/2 (2010), Article 11. https://doi.org/10.17169/fqs-11.2.1450

Karaca, Faruk. Dini gelişim teorileri. İstanbul: DEM Yayınları, 2007.

Karacoşkun, M. Doğan. "Okul öncesi dönem çocuklarında dua". Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9/1 (2005), 101-124.

Kesgin, Safiye. "Okul öncesi dönemde dinî kavramların inşası üzerine çocuk ifadelerine dayalı fenomenolojik bir değerlendirme". Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 31/1 (2026), 109-126. https://doi.org/10.58568/firatilahiyat.1855248

Koç, Mustafa. "Ruh sağlığı ile dinî başa çıkma metodu olarak dua ve ibadet fenomeni arasındaki ilişki üzerine psikolojik bir yaklaşım". EKEV Akademi Dergisi 9/24 (2005), 11-32.

Koç, Mustafa. Çocukluk döneminde din ve kavram. Ankara: Nobel Akademik Yayınları, 2024.

Köylü, Mustafa. "Çocukluk dönemi dini inanç gelişimi ve din eğitimi". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 45/2 (2004), 137-154. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000190

Ladd, Kevin L. – Spilka, Bernard. "Prayer: A review of the empirical literature". APA handbook of psychology, religion, and spirituality-1. Context, theory, and research. ed. Kenneth I. Pargament vd. 293-310. Washington: American Psychological Association, 2013. https://doi.org/10.1037/14045-016

Langford, Lou. "Children's prayers from a Hospital Chapel". International Journal of Children's Spirituality 20/3-4 (2015), 178-190. https://doi.org/10.1080/1364436X.2015.1086729

Lesage, Kirsten A. vd. "Social learning and religion". Oxford handbook of cultural evolution. ed. Jamshid J. Tehrani vd. 615-630. Oxford: Oxford University Press, 2023.

Lincoln, Yvonna S. – Guba, Egon G. Naturalistic inquiry. Beverly Hills: Sage Publications, 1985.

Lloyd, Christopher E. M. vd. "Accounting for the demonic: Helpful and unhelpful factors associated with belief in demonic etiologies of mental illness among evangelical Christians". Spirituality in Clinical Practice 12/3 (2025), 366-384. https://doi.org/10.1037/scp0000354

Long, Diane vd. "The child's conception of prayer". Journal for the Scientific Study of Religion 6/1 (1967), 101-109. https://doi.org/10.2307/1384202

Mathiassen, Anna – Nielsen, Mark. "The role of ritual in children's acquisition of supernatural beliefs". Religions 14/6 (2023), Article 797. https://doi.org/10.3390/rel14060797

McLoughlin, Niamh vd. "Beliefs about unobservable scientific and religious entities are transmitted via subtle linguistic cues in parental testimony". Journal of Cognition and Development 22/3 (2021), 379-397. https://doi.org/10.1080/15248372.2020.1871351

Mehmedoğlu, Yurdagül. "Dualarında çocuk". EKEV Akademi Dergisi 3/1 (2001), 145-152.

Mountain, Vivienne. "Prayer is a positive activity for children—A report on recent research". International Journal of Children's Spirituality 10/3 (2005), 291-305. https://doi.org/10.1080/13644360500347573

Nyhof, Melanie A. – Johnson, Carl N. "Is God just a big person? Children's conceptions of God across cultures and religious traditions". British Journal of Developmental Psychology 35/1 (2017), 60-75. https://doi.org/10.1111/bjdp.12173

Öcal, Mustafa. "Okulöncesi ve ilköğretim çağı çocuklarının Allah tasavvurları üzerine bir araştırma". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 13/2 (2004), 59-80.

Papen, Uta. "Hymns, prayers and Bible stories: The role of religious literacy practices in children's literacy learning". Ethnography and Education 13/1 (2018), 119-134. https://doi.org/10.1080/17457823.2016.1277773

Pargament, Kenneth I. The psychology of religion and coping: Theory, research, practice. New York: Guilford Press, 1997.

Park, Crystal L. “Religion as a meaning-making framework in coping with life stress”. Journal of Social Issues 61/4 (2005), 707-729. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00428.x

Patton, Michael Quinn. Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice. Thousand Oaks: SAGE Publications, 4. Basım, 2015.

Pearce, Lisa D. – Axinn, William G. “The impact of family religious life on the quality of mother-child relations”. American Sociological Review 63/6 (1998), 810-828. https://doi.org/10.2307/2657503

Rew, Lynn vd. “The relationship between prayer, health behaviors, and protective resources in school-age children”. Issues in Comprehensive Pediatric Nursing 27/4 (2004), 245-255. https://doi.org/10.1080/01460860490884156

Richert, Rebekah A. vd. “Belief, culture, & development: Insights from studying the development of religious beliefs and behaviors”. Advances in Child Development and Behavior 62 (2022), 127-158. https://doi.org/10.1016/bs.acdb.2021.11.002

Sandelowski, Margarete. “Whatever happened to qualitative description?”. Research in Nursing & Health 23/4 (2000), 334-340. https://doi.org/10.1002/1098-240X(200008)23:4<334::AID-NUR9>3.0.CO;2-G

Shaman, Nicholas J. vd. “Asking God for help: Children’s views on what to pray for when”. Religions 14/9 (2023), Article 1164. https://doi.org/10.3390/rel14091164

Spilka, Beernard – Ladd, Kevin L. The psychology of prayer: A scientific approach. New York: Guilford Press, 2013.

Stearns, Melanie – McKinney, Cliff. “Connection between parent and child religiosity: A meta-analysis examining parent and child gender”. Journal of Family Psychology 33/6 (2019), 704-710. https://doi.org/10.1037/fam0000550

Taşkın, Osman. “4. ve 5. sınıf öğrencilerinin dua algıları”. Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi 2/2 (2018), 238-272.

Tosun, Cemal. “Dua öğretimi”. Dini Araştırmalar 2/6 (2000), 1-15.

Türk, Esra. “Din eğitimi açısından çocukluk döneminde dua kavramının önemi”. İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi 1/3 (2015), 445-471. https://doi.org/10.20486/imad.30976

Woolley, Jacqueline – Phelps, Katrina. “The development of children's beliefs about prayer”. Journal of Cognition and Culture 1/2 (2001), 139-166. https://doi.org/10.1163/156853701316931380

Yapıcı, Asım. “Güdü ve içerik açısından çocuk duaları ve dualara yansıyan sorunlar”. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5/2 (2005), 57-93. https://izlik.org/JA35ET37XY

Yavuz, Kerim. Çocukta dinî duygu ve düşüncenin gelişmesi (7–12 yaş). İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2012.

Yıldız, Murat. Çocuklarda Tanrı tasavvurunun gelişimi. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2007.

Zammit, Isabelle – Taylor, Laura K. "Stage 2 registered report: Parental and children's religiosity in early childhood: Implications for transmission". The International Journal for the Psychology of Religion 36/2 (2026), 438-460. https://doi.org/10.1080/10508619.2024.2331891

Zammit, Isabelle vd. "From prayer to practice: Children's religious understanding and outgroup prosocial behaviours". Journal of Community & Applied Social Psychology 35/1 (2025), Article e70023. https://doi.org/10.1002/casp.70023